

Національна академія медичних наук України
ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О. М. Марзєєва НАМН України»
Дніпровська міська рада
Департамент охорони здоров'я населення
ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України»
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
Всеукраїнська рада захисту прав та безпеки пацієнтів
Українська асоціація громадського здоров'я
За участю:
Міністерства охорони здоров'я України
Представництва ВООЗ в Україні
Національного військово-медичного клінічного центру «ГВКГ»

БЕЗПЕКА ПАЦІЄНТІВ В УКРАЇНІ: СТАН І ШЛЯХИ ЇЇ ПОКРАЩЕННЯ

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
м. Дніпро, 6–7 червня 2017 року

*За заг. ред. директора ДУ «Інститут громадського здоров'я
ім. О. М. Марзєєва НАМН України» академіка НАМН України А. М. Сердюка
і ректора ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України»
члена-кореспондента НАМН України Т. О. Перцевої*

УДК 616-052-049.5(477)(06)

Б40

*Рекомендовано до видання спільним засіданням вченої ради
ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О. М. Марзєєва НАМН України»
і ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».*

Редакційна колегія

Голова: **Скалецький Ю. М.** – завідувач лабораторії безпекових стратегій в охороні здоров'я ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О. М. Марзєєва НАМН України».

Члени редколегії: **Бадюк М. І.** – начальник кафедри організації медичного забезпечення Збройних Сил Української військово-медичної академії; **Жаховський В. О.** – провідний науковий співробітник відділу організації медичного забезпечення ЗС НДІ проблем військової медицини Української військово-медичної академії; **Савіна Р. В.** – завідувач науково-координаційного відділу ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О. М. Марзєєва НАМН України»; **Шевченко О. А.** – начальник науково-дослідного сектору ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Рецензенти:

Коваленко В. М. – академік НАМН України, директор ДУ «ННЦ «Інститут кардіології ім. академіка М. Д. Стражеска» НАМН України»;

Хоменко І. П. – член-кореспондент НАМН України, головний хірург МО України.

Безпека пацієнтів в Україні: стан і шляхи її покращення: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 6–7 червня 2017 року / За загальною редакцією академіка НАМН України А. М. Сердюка та члена-кореспондента НАМН України Т. О. Перцевої. – К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2017. – 200 с.
ISBN 978-617-7288-54-0

Міжнародна науково-практична конференція «Безпека пацієнтів в Україні: стан і шляхи її покращення» (м. Дніпро, 6–7 червня 2017 року) підтвердила надзвичайну актуальність цієї проблеми в країні, виявила принципові прорахунки в підходах до впровадження системи управління якістю у вітчизняних закладах охорони здоров'я (ЗОЗ), недостатню обізнаність медичного персоналу щодо масштабів наслідків дефектів надання медичної допомоги.

Організатори заходу впевнені, що цей збірник матеріалів, у якому показана ситуація з безпекою пацієнтів у світі, країні, окремих ЗОЗ, аналізується досвід попередження інцидентів у медичній практиці, пропонуються регіональні проекти з розбудови безпечного лікарняного середовища та концепції державної стратегії з мінімізації проблеми безпеки пацієнтів, стане в нагоді не лише фахівцям клінічного спрямування, організаторам охорони здоров'я, науковцям, професорсько-викладацькому складу, а й спеціалістам з гігієни та охорони праці в медичній галузі, представникам страхових компаній, розробникам медичного обладнання та апаратури, студентам медичних навчальних закладів усіх рівнів акредитації і, безумовно, політикам.

УДК 616-052-049.5(477)(06)

*У разі повного або часткового використання матеріалів збірника посилання
на публікацію обов'язкове.*

ISBN 978-617-7288-54-0

© Колектив авторів, 2017

3. Білінський Б. Медичні помилки в онкології. – Львів: Афіша, 2013. – С. 327.
4. Білінський Б. Захист прав пацієнтів і лікарів в онкології. Проблеми та шляхи їх вирішення // Народне здоров'я.
5. Вайль В. Некоторые вопросы врачебной деонтологии. – Ленинград: Медицина, 1969. – С. 17.
6. Герич І. Етичний кодекс лікаря / Нова медична бібліотека. Галицька видавнича спілка. – Львів, 2008. – Вип. 5. – С. 22.
7. Гнатишак А. Особливості помилок в онкології: Лекції професора А. Гнатишака // Медична газета. – 1995. – № 29.
8. Головин Д. Ошибки и трудности гистологической диагностики опухолей. – Ленинград: Медицина, 1982. – С. 303.
9. Грицман Ю. Диагностические и тактические ошибки в онкологии. – Москва: Медгиз, 1981. – С. 170.
10. Онкологія. Нормативні, директивні, правові документи / Упорядник та головний редактор В. Заболотько. – Київ: НВЦ «Медінформ», 2007. – С. 540.
11. Рак в Україні 2014–2015. Бюлетень національного канцер-реєстру України. – Київ. – 2016. – № 17.
12. Cohen M.R., Anderson R.W., Atvilio R.M. Preventing medication errors in cancer chemotherapy / Am. J. Health Syst. Pharm. 1996. 53. – P. 737–746.
13. Deskin C. William, Robert E. Hoyer. Another look at medical error. Journal of surgical oncology. 2004. Vol. 88. P. 122–129.

Потенціал дисципліни «Мікробіологія, вірусологія та імунологія» у вихованні відповідального ставлення до безпеки пацієнтів

Крушинська Т. Ю.

Якісна підготовка лікарів у медичному ВНЗ – це не тільки засвоєння студентами системи знань, навичок і вмій, а й системи поглядів і переконань, які є невід'ємною складовою професіоналізму, формують особистість майбутнього лікаря. Становлення як професійних, так і особистісних якостей завжди здійснюється через діяльність, тобто ті з них, що стосуються безпеки пацієнта, мають формуватися в основному в процесі роботи з пацієнтами, під час вивчення клінічних дисциплін на старших курсах. Проте викладання базових медико-біологічних дисциплін не може залишатись осторонь, бо розподіл навчального процесу на окремі навчальні предмети поєднується з безперервністю виховного процесу, який відбувається протягом усього перебування студентів у ВНЗ.

Згідно з планами підготовки магістрів медицини вивчення мікробіології відбувається на II–III курсах, заняття поводяться в навчальних аудиторіях або лабораторіях без будь-яких контактів з пацієнтами. Але зміст цієї навчальної дисципліни дозволяє привернути увагу до багатьох аспектів безпе-

ки пацієнтів, має в цьому сенсі значний виховний потенціал. Уже з першого практичного заняття, де вивчається режим роботи бактеріологічної лабораторії, студенти отримують поняття про правила поводження з інфікованим, потенційно небезпечним матеріалом, про залежність їх власної безпеки від чіткого дотримання цих правил. Таке свідоме ставлення до власної безпеки потім поширюється й на безпеку пацієнтів. Тема «Мікробіологічні основи стерилізації та дезінфекції» розглядає роль дотримання асептичних умов при проведенні бактеріологічних досліджень, що має опосередковане відношення до проблеми безпеки пацієнтів (контамінація посівів сторонньою мікрофлорою призводить до некоректного діагнозу та неадекватного лікування), а також переконує студентів у необхідності та можливості створення безпечного в інфекційному плані середовища в медичному закладі.

Тема «Антибіотики» ознайомлює студентів з різноманіттям механізмів лікарської стійкості бактерій і сучасним розповсюдженням резистентних штамів, що є наслідком широкого, а часто й нераціонального застосування антибіотиків. Це спонукає студентів зробити висновок про необхідність проводити лабораторне визначення чутливості збудника до антимікробних препаратів перед призначенням пацієнтові певної антибактеріальної терапії або хоча б користуватися актуальними даними про антибіотикограми найбільш поширених збудників, циркуляцію резистентних штамів (особливо, якщо ці штами госпітальні), бо кожен виписаний рецепт на антибіотик впливає на еволюційні процеси в мікробних популяціях. На прикладі антибіотиків досягається розуміння таких принципових характеристик лікарського засобу, як ефективність і безпечність, коли навіть правильно підібраний антибіотик може викликати побічні ефекти, такі як дисбактеріоз чи ендотоксичний шок. Формується широта клінічного мислення: хоча антибіотики є препаратами вибору при інфекційних захворюваннях, не слід забувати про альтернативні засоби – бактеріофаги та пробіотики. Виховний ефект підсилюється тим, що при вивченні кожної групи патогенних мікроорганізмів ми повертаємося до питань використання антибіотиків.

Безпечність застосування лікарських засобів розглядається також у темі «Імунопрофілактика та імунотерапія». Вакцинація є найбільш ефективним засобом специфічної профілактики інфекційних хвороб і створення колективного імунітету, але відомі випадки, коли введення вакцини спричиняло серйозні ускладнення чи навіть смерть пацієнтів. Студенти усвідомлюють необхідність ґрунтовних знань про властивості вакцин та їх окремих компонентів, а також ретельного обстеження, особливо дітей, перед вакцинацією, неприпустимість використання живих вакцин для людей з імунodefіцитом, вагітних жінок і медичних працівників. На занятті студенти розв'язують ситуаційні задачі, присвячені потенційній небезпеці гетерологічних імунних сироваток і запобіжним заходам проти анафілактичного шоку. Таким чином,

вони засвоюють виважений підхід до застосування препаратів, що містять чужорідні білки та інші речовини з властивостями алергенів.

З проблемами безпеки пацієнтів найбільш тісно пов'язана тема «Клінічна мікробіологія». Саме тут студенти вперше дізнаються про існування внутрішньолікарняних інфекцій і госпітальних штамів мікроорганізмів. Навіть сухі статистичні дані, а тим більше відеофільми та презентації з цієї тематики, справляють на студентів велике емоційне враження, формують розуміння, що незалежно від майбутньої спеціалізації протидія госпітальним інфекціям і здійснення інфекційного контролю буде важливою частиною їх професійних обов'язків. Вивчення умовно патогенних мікроорганізмів і представників нормальної мікрофлори як причини ускладнень і вторинних інфекцій, полірезистентності госпітальних штамів, здатності бактерій формувати стійкі біоплівки на поверхні предметів медичного призначення, епідеміологічної ролі здорових мікробіоносіїв серед медичного персоналу демонструє студентам багатогранність проблеми створення безпечного для пацієнтів середовища у клініці. Особлива увага приділяється інфекціям, що передаються з кров'ю, таким як ВІЛ та вірусні гепатити В та С, методам перевірки крові на наявність цих збудників і надійним засобам дезінфекції та стерилізації медичних інструментів, що контактують з кров'ю пацієнта.

Вивчення мікробіології має широкі можливості для виховання майбутніх лікарів, зосереджених на безпеці пацієнта, які здатні визначати ризики при наданні медичної допомоги, розуміти, що в деяких випадках цих ризиків неможливо уникнути повністю, але можна мінімізувати, дотримуючись певних принципів, норм і правил; усвідомлюють свою високу відповідальність і необхідність суворого дотримання безпечних практик медичного втручання.

Культура безпеки у вітчизняних закладах охорони здоров'я

Скалецький Ю. М., Осьодло Г. В., Риган М. М., Котик Ю. Я.

Уперше про культуру безпеки згадується в звіті МАГАТЕ (1987), присвяченому причинам і наслідкам аварії на ЧАЕС. У 1991 році в серії видань МАГАТЕ з безпеки (№ 75-INSAG-4) вийшла робота під назвою «Культура безпеки», в якій це, на перший погляд, не дуже коректне словосполучення перетворилося на глобальний інструмент підвищення ядерної безпеки. За визначенням МАГАТЕ, «культура безпеки – це такий набір характеристик і особливостей діяльності організації та окремих осіб, який встановлює, що проблемам безпеки атомних електростанцій як таким, що мають найвищий пріоритет, приділяється увага, що визначається їх значимістю» (1991).